

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Om Begrebet Ironi

Citation: Kierkegaard, Søren: "Om Begrebet Ironi", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 1*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1997 , s. I. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-bi-txt-shoot-id6f8688ee-58c6-4bd0-927c-430e1e05049d.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 1

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Socrates' Domfældelse

Enhver vil strax indsee, at vi her har med noget Factisk at gjøre, hvorfor der ikke kan være Tale om Opfattelse i den Forstand, som hos Xenophon, Plato, Aristophanes, hos hvilke Socrates' Virkelighed var Anledning til og Moment i en Fremstilling, der søgte idealt at afrunde, at transfigurere hans Person – Noget *Statens Alvor* umulig kunde indlade sig paa, *hvis Opfattelse* derfor er sine ira atque studio. Vel beroer denne til en vis Grad igjen paa Anklagerens; men hvor hadefuldt disses Sind end har kunnet være mod Socrates, de maae dog have bestræbt sig for saavidt muligt at holde sig til Sandheden. Desuden er Klagen kun et Moment i Statens Opfattelse, den er den ydre Anledning til, at Staten bliver sig i speciellere Forstand dette enkelte Individts Forhold til sig bevidst¹. Om nu den atheniensiske Stat ved Socrates' Domfældelse har begaaet en himmelraabende Uret, om vi gjøre rigtigst i, som frivilligt Følge at slutte os til de lærde Grædekones og aandsfattige men taarerige Menneskevenners Skare, af hvis Tuden og Sukken over, at en saadan brav Mand, saadan et retskaffent Menneske, Dydsmønster og Kosmopolit i een Person blev et Offer for den lumpneste Misundelse, af hvis Tuden og Sukken, siger jeg, Aarhundreder endnu gjenlyde; eller om den atheniensiske Stat gjorde fuldkommen Ret i at dømme Socrates; om vi med frelst Samvittighed tør hengive os til Glæden over den nyere Videnskabeligheds dristige og kraftige Penselstrøg, der skizzere Socrates som en tragisk Heros, der paa eengang havde Uret og Ret, den græske Stat som en artuleret Tingenes Orden, – herom skal vi paa dette Sted ikke udførligere tale.

1. Dette er Socrates ogsaa meget godt bleven sig bevidst, og i *Apologien* lægger han Spørgsmaalet om sin Virksomhed ind i Dommernes Bevidsthed, som anlediget ved Klagen. Smlgn. § 20 C.:
ὑπόλαβοι ἂν οὖν τις ἴσως: 'Ἄλλ', ὃ Σώκρατες, τὸ σὸν τί ἐστὶ πρᾶγμα πόθεν αἱ διαβολαὶ σοι αὐταὶ γεγόνασιν; οὐ γὰρ δήπου σοῦ γε οὐδὲν τῶν ἄλλων περιττότερον πραγματευομένου, ἔπειτα τοσαύτη φήμη τε καὶ λόγος γέγονεν, εἰ μὴ τι ἔπραττες ἄλλοῖον ἢ οἱ πολλοί. λέγε οὖν ἡμῖν, τί ἐστίν, ἄνα μὴ καὶ ἡμεῖς περὶ σοῦ αὐτοσχεδιάζωμεν.
(tilbage)

Anklagen mod Socrates er et historisk Actstykke¹. Den falder i *to Dele*, som hver for sig skal blive Gjenstand for en nærmere Betragtning.

1. Efter Diogenes Laertius havde Phavorinus, Plutarchs Samtidige og Ven, læst Klageskriftet i Metroon. Det lyder ordret saaledes paa Græsk: Τάδε ἐγράψατο καὶ ἀντωμόσατο Μέλιτος Μελίτου Πιτθεὺς Σωκράτει Σωφρονίσκου Ἄλωπεκῆθεν ἀδικεῖ Σωκράτης, οὗς μὲν ἢ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσηγούμενος, ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων· τίμημα θάνατος.
(tilbage)

1. Socrates antager ikke de Guder, som Staten antager, og han indfører nye Guddomme

Denne Klage indeholder som man seer to Puncter, han antager *ikke* Statens Guder og indfører *nye*. Hvad nu det *Sidste* angaaer, da har der i det Foregaaende i Anledning af Socrates' Dæmon været Tale herom. Der blev tillige bemærket, hvorvidt man kunde tillægge den dialectiske Bevægelse nogen Værd, med hvilken han, under sit Forsvar for Retten, vil ud af den abstracte Inderligheds Bestemmelse (det Dæmoniske) udconstruere det Objective under Personlighedens Bestemmelse. Men, hvad der er Hovedsagen, det blev, som jeg haaber, indlysende, at det Dæmoniske betegnede Socrates' *aldeles negative* Forhold til det Bestaaende i religiøs Henseende, ikke saameget derved, at han indførte noget Nyt, thi saa vilde hans negative Forhold mere og mere vise sig som en Skygge, der fulgte hans Positivitet, men snarere derved, at han forkastede det Bestaaende, sluttede sig ind i sig selv, begrænsede sig egoistisk i sig selv. Hvad det *første* Punkt angaaer, da maa man i denne Forkastelse ikke see en Frugt af en kold, forstandig, prosaisk Naturbetragtning, der ikke var Athenienserne ukjendt, der ogsaa ved disse Tider havde givet Anledning til, at Adskillige, mistænkte for Atheisme, vare blevne viste i Landflygtighed. Sligt befattede Socrates sig ikke med, og om han end tidligere havde ladet sig paavirke af Anaxagoras, saa frigjorde han sig dog snart, hvad ogsaa Plato paa flere Steder beretter, fra denne Indflydelse, idet han opgav Naturens Betragtning for Menneskets. Naar man derfor siger om Socrates, at han ikke antog de Guder, Staten antog, saa følger deraf ikke, at han

var en Gudsformægter. Derimod hænger denne Socrates' Ikke-Antagelse af Statens Guder væsentlig sammen med hele hans Standpunkt, der i theoretisk Henseende er af ham selv betegnet som *Uvidenhed*¹. Men Uvidenhed er paa eengang et virkeligt filosofisk Standpunkt, og tillige aldeles negativt. Socrates' Uvidenhed var nemlig ingenlunde en empirisk Uvidenhed, tvertimod, han var i Besiddelse af mange Kundskaber, han havde megen Læsning saavel i Digtene som Philosopher, han var meget forfaren i Livets Forhold, i empirisk Forstand var han altsaa ikke uvidende. I filosofisk Henseende var han derimod uvidende. Det til Grund for Alt Liggende, det Evige, det Guddommelige var han uvidende om, det vil sige, han vidste, at det var, men han vidste ikke hvad det var, han havde det i sin Bevidsthed, og dog havde han det ikke i sin Bevidsthed, forsaavidt som det Næste, han kunde prædicere derom, var, at han ikke vidste Noget derom. Men dette er med andre Ord ganske det Samme, som vi i det Foregaaende have betegnet saaledes: Socrates havde *Ideen som Grændse*. Forsaavidt maatte det altsaa falde ham saare let, at afvise Anklagernes Beskyldning for, at han ikke antog de Guder, Staten antog. Dertil maatte han nemlig, socratick rigtigt, svare: hvorledes kan man beskyldte mig herfor? da jeg slet Intet veed, veed jeg naturligviis heller ikke, om jeg antager de Guder, Staten antager. Hermed seer man nu og, hvorledes det hænger sammen med det Spørgsmaal, hvorvidt der dog ikke bag denne Uvidenhed har constitueret sig en positiv Viden. Schleiermacher gjør i en Afhandling² opmærksom paa, at, naar Socrates i Oraklets Tjeneste gik omkring for at vise Folk, at de Intet vidste, det er umuligt, at han blot har vidst det, at han ikke vidste Noget, men at der bagved nødvendigviis maa have ligget, at han vidste, hvad Viden er. Han viser dernæst, hvorledes Socrates egentlig er Stifter af Dialectiken. Men det er dog igjen en Positivitet, som ved nærmere Eftersyn er en Negativitet. Socrates er, for at erindre om en tidligere Bemærkning, kommen til Dialectikens Idee, men har ei havt Ideens Dialectik. Og selv efter Platos Anskuelse er dette et negativt Standpunkt. I den Dichotomi derfor i Staten, hvor Dialectiken viser sig, der viser sig som det dertil svarende Positive det Gode, ligesom i den Dichotomi, hvor Kjærligheden optræder som det Negative, det Skjønne svarer dertil som det Positive. Nu er det vel sandt, at der i denne her bestandigt antydede, i ethvert Moment satte og i samme Moment tilbagekaldte Negativitet er en indholdsrig og dyb Positivitet, saasnart den kommer til at besinde sig paa sig selv, men Socrates holdt den bestandig blot i denne Mulighed, der aldrig blev til Virkelighed.

1. Man vil her ogsaa strax bemærke, hvor vanskelig Anklagernes Stilling var; thi det blev Socrates en let Sag, hver Gang de opstillede en positiv Anke, ved Hjælp af denne Uvidenhed at tilintetgjøre den, og egentlig burde vel Anklagerne have sigtet ham netop for hans Uvidenhed; thi der gives naturligviis en Uvidenhed, som fortrinsviis i den græske Stat og til en vis Grad i enhver Stat maa ansees for Forbrydelse.
(tilbage)
2. *Abhandlungen der Königlichcn Academie der Wissenschaften in Berlin, aus den Jahren 1814-15: Ueber den Werth des Socrates als Philosophen.* Pag. 51-68.
(tilbage)

Dette vil man ogsaa overbevise sig om, naar man med Opmærksomhed vil gjennemlæse Platos *Apologi*, der i sin Skildring af Socrates' Uvidenhed er saa prægnant, at man blot behøver at tie og høre, naar den taler. Han skildrer sin Viisdom i Forhold til Parieren Evenus', der tog 5 Miner for sin Underviisning. Han priser ham lykkelig paa Grund af den Positivitet, han maa have været i Besiddelse af, siden han lod sig saa dyrt betale; og svarer nu paa det Spørgsmaal om hans egen Viisdom: ποίαν δὴ σοφίαν ταύτην; ἢ περὶ ἐστὶν ἴσως ἀνθρώπινη σοφία. τῷ ὄντι γὰρ κινδυνεύω ταύτην εἶναι σοφός (§ 20 D). De Andre derimod, mener han, maae være i Besiddelse af en høiere Viisdom: οὗτοι δὲ τάχ' ἄν, οὐδ' ἄρτι ἔλεγον, μείζω τινα ἢ κατ' ἀνθρώπων σοφίαν σοφοὶ εἶεν. Her er nu det Prædicat »menneskelig«¹, der tillægges Viisdommen i Modsætning til en Viisdom, der er mere end menneskelig, af største Betydning. Naar nemlig Subjectiviteten har ved sin negative Magt løst det Trylleri, hvori Menneskelivet under Substantialitetens Form hvilede, naar den, ligesom den frigjør Individet fra sit Forhold til Staten, har emanciperet Mennesket fra sit Forhold til Gud, saa er den første Form, hvorunder dette viser sig, Uvidenhed. Guderne flygte bort og med dem Fylden, Mennesket staaer tilbage som Formen, som det, der skal optage Fylden i sig, men dette Forhold er paa Erkjendelsens Gebeet rigtigt opfattet som Uvidenhed. Denne Uvidenhed er igjen ganske consequent betegnet som *menneskelig Viisdom*, idet Mennesket her er kommet til sin Ret, men denne Ret er netop den, ikke at være som saadan. De andre Læreres Viisdom indeholdt nu i Forhold hertil meget Mere, hvorimod de naturligviis i en anden Henseende indeholdt meget Mindre, og det er derfor heller ei uden en vis Ironi, at Socrates omtaler deres Overvættighed. Denne Opfattelse finder nu Socrates ogsaa bestyrket ved det delphiske Orakels Udsagn, der fra det guddommelige Standpunkt seer aldeles det Samme². Og som overhovedet Oraklet stod i et Forhold til den corresponderende menneskelige Bevidsthed, som det i en tidligere Tid raadede med guddommelig Myndighed, i en sildigere Tid befattede sig med at forelægge videnskabelige Problemer³, saaledes see vi ogsaa i det delphiske Orakels Udsagn Socrates betræffende en harmonia præstabilita. Ogsaa den Misforstaaelse, som om han bag denne Uvidenhed skjulte en Viden, har Socrates indseet, men ogsaa opfattet den som en *Misforstaaelse*. Han forklarer nemlig, hvorledes hans overbevisende Virksomhed har

kunnet paadrage ham mange Fjendskaber, og tilføier: οἴονται γάρ με ἐκάστοτε οἱ παρόντες, ταῦτα αὐτὸν εἶναι σοφόν, ἃ ἂν ἄλλον ἐξελέγξω. Men man seer jo ogsaa, hvorledes han protesterer mod denne Misforstaaelse, og hvorlidet han finder denne Slutning rigtig, at, fordi han kan overbevise Andre om, at de Intet vide, han derfor selv skulde vide Noget.

1. Hermed kan sammenlignes Xenophons *Apologi* § 15, hvor Talen er om det samme delphiske Orakels Udsagn til Chairephon, og det da hedder: Ὡς δ' αὖ ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ δικασταὶ ἔτι μᾶλλον ἐθορύβουν εἰκότως, αὐθις εἰπέιν τὸν Σωκράτην· ἀλλὰ μείζω μὲν, ὧ ἄνδρες, εἶπεν ὁ θεὸς ἐν χρησμοῖς περὶ Λυκούργου τοῦ Λακεδαιμονίου νομοθετήσαντος, ἢ περὶ ἐμοῦ; λέγεται γὰρ εἰς τὸν ναὸν εἰσιόντα προσεῖπεν αὐτόν: φροντίζω πότερα θεὸν σε εἶπω, ἢ ἄνθρωπον. ἐμὲ δὲ θεῶ μὲν οὐκ εἴχασεν, ἀνθρώπων δὲ πολλῶ πρόεχρινεν ὑπερφέρειν.
(tilbage)
2. Efter Socrates' Fortælling betegner nemlig det delphiske Orakel ved sit Udsagn: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός ..... ὥσπερ ἂν εἴποι: ὅτι οὗτος ὑμῶν, ὧ ἄνθρωποι, σοφώτατός ἐστιν, ὅστις, ὥσπερ Σωκράτης, ἔγνωκεν, ὅτι οὐδενὸς ἀξίός ἐστι τῆ ἀληθείᾳ πρὸς σοφίαν, § 23 A. Som Oraklet altid blot var Anledning for den fortolkende Bevidsthed, saaledes fandt dette delphiske Udsagn sin Fortolkning i Socrates.
(tilbage)
3. Smlgn. Hegel *Geschichte der Philosophie* 2 B. Pag. 173: Plato selbst brachte es in der Mathematik bald zu hoher Fertigkeit. Es wird ihm die Lösung des delischen oder delphischen Problems zugeschrieben, das vom Orakel aufgegeben wurde, und sich, ähnlich dem pythagoräischen Lehrsatz, auf den Kubus bezieht: Nämlich die Verzeichnung einer Linie anzugeben, deren Kubus gleich sei der Summe von zwei gegebenen Kubis. Dieses erfordert Konstruktion durch zwei Kurven. Bemerkenswerth ist, welche Art von Aufgaben die Orakel jetzt gemacht haben. Es war bei einer Seuche, wo man sich an das Orakel wandte, und da gab es diese ganz wissenschaftliche Aufgabe; .... es ist eine Veränderung im Geiste der Orakel, die höchst merkwürdig ist.
(tilbage)

Det der nu afholdt Socrates fra en speculativ Fordybelse i den bag denne Uvidenhed fjernt ahnede Positivitet, var naturligviis *det guddommelige Kald*, han havde, til at overbevise hver Enkelt om det Samme. Han var ikke kommen for at frelse Verden, men for at dømme den. Dertil var hans Liv helliget, og denne Virksomhed afholdt ham ogsaa fra at deeltage i Statens Anliggender. Athenienserne kunde berøve ham Livet, det skulde han finde sig i; men en Frifindelse paa det Vilkaar, at han skulde opgive denne guddommelige Mission, vilde han aldrig antage, da det vilde være et Forsøg paa at myrde ham i aandelig Forstand. Han var den evige Actor, der paa Guddommens Vegne ubøieligt udpantede til den sidste Hvid det guddommelige Tilgodehavende. Hvad Nemesis tidligere var i Forhold til det Udmærkede, det Fremragende, det var dybt og totalt gennemført i Socrates' ironiske Virksomhed i Forhold til Menneskeheden som saadan. Kun blev Socrates ikke staaende ved en filosofisk Betragtning heraf, men han henvendte sig til Hver især, frarev dem Alt og sendte dem tomhændede bort. Det var som om de vrede Guder¹ havde vendt sig bort fra Menneskene, taget Alt med sig og nu vilde overlade dem til sig selv. Men i en anden Forstand var det Menneskene, der havde vendt sig bort fra Guderne og fordybet sig i sig selv. Dog, dette er naturligviis kun et Gjennemgangsmoment. I mange Maader var Mennesket dog paa den rigtige Vei, og man kan derfor sige herom, hvad Augustinsiger om Synden: beata culpa. Gudernes himmelske Skarer løftede sig op fra Jorden og forsvandt for de Dødeliges Blikke, men netop denne Forsvinden var Betingelsen for et dybere Forhold. Röttscher siger derfor meget rigtigt (Pag. 253): Von hier aus erhellt es auch, welche Bewandniß es mit der so vielfältig gemißbrauchten Socratischen Unwissenheit hat, deren man sich so häufig als eine gute Apologie der eigenen Ignoranz, wie als Wehr gegen die Anerkennung des wahrhaften Wissens bedient hat. Das Wissen, daß er nichts wisse, ist nämlich nicht etwa, wie es gewöhnlich vorgestellt wird, das reine leere Nichts, sondern das Nichts des bestimmten Inhalts der bestehenden Welt. Das Wissen der Negativität alles endlichen Inhalts ist seine Weisheit, durch welche getrieben er in sich geht, und dies Erforschen seiner Innerlichkeit als das absolute Ziel ausspricht, der Beginn des unendlichen Wissens, aber auch nur erst der Beginn, da sich noch keinesweges dies Bewußtsein erfüllt hat, sondern erst die Negation alles Endlichen und Bestehenden ist. Ogsaa Hegel bemærker (Pag. 60): So lehrte also Socrates die, mit denen er umging, wissen, daß sie nichts wissen; ja was noch mehr ist, er sagte selber, er wisse Nichts, docirte also auch nicht. Wirklich kann man auch sagen, daß Socrates nichts wußte; denn er kam nicht dazu, eine Philosophie zu haben und eine Wissenschaft auszubilden. Dessen war er sich bewußt; und es war auch gar nicht sein

Zweck, eine Wissenschaft zu haben.

1. Senere blev derfor Guderne gode igjen, og derfor hidleder Plato i Timæus Verdens Oprindelse fra Guds Godhed, der ikke kjendte Misundelse, men ønskede at gjøre Verden sig saa liig som mulig. (tilbage)

Socrates angav nu vel en ny Retning, han gav Tiden sin Retning (naar man vil tage dette Ord ikke saa meget i filosofisk som i militær Forstand), han gik omkring til Enhver især for at forvise sig om, at han stod rigtig stillet; men dog var denne hans Virksomhed ikke saa meget beregnet paa at henlede deres Opmærksomhed paa det, som skulde komme, som snarere paa at fravriste dem det, de havde, og dette fuldbyrdede han ved, saa længe Operationen stod paa, at bortskjære al Communication med den Beleirede, idet han ved sine Spørgsmaal udhungrede den Besætning af Meninger, Forestillinger, hævdede Traditioner o. s. v., der hidtil havde været det paagjeldende Individ tilstrækkelig. Og naar han havde gjort dette ved den Enkelte, da var Misundelsens (dette Ord taget i metaphysisk Forstand) fortærende Ildsflamme et Øieblik mættet, da var Negativitetens tilintetgjørende Enthusiasme et Øieblik tilfredsstillet, da nød han *Ironiens Glæde* i fuldeste Maal, nød den dobbelt, fordi han følte sig guddommelig bemyndiget, følte sig i sit Kald. Men dette var naturligviis kun et Øieblik, snart var han igjen i sin Function¹. Den i hans Uvidenhed liggende Negativitet var ham ikke et Resultat, ikke et Udgangspunkt for en dybere Speculation; men det Speculative, der laae i denne Tanke, hvorved han uendelig havde omskibet Existenten, var den guddommelige Myndighed, i Kraft af hvilken han practiserede i det Enkelte. Denne Uvidenhed var den evige Seier over Phænomenet, som hverken noget enkelt Phænomen eller alle Phænomenerens Sum kunde frarive ham, men i Kraft af hvilken han seirede i ethvert Øieblik over Phænomenet. Han frigjorde saaledes vel den Enkelte fra enhver Forudsætning, frigjorde ham saaledes, som han selv var fri; men den Frihed han selv nød i ironisk Tilfredshed, kunde de Andre ikke nyde, og den udviklede derfor i dem Længsel og Forlængsel. Medens derfor hans eget Standpunkt afrunder sig i sig selv, er dette Standpunkt, optaget i de Andres Bevidsthed, kun Betingelsen for et nyt. Grunden hvorfor altsaa Socrates kunde berolige sig i denne Uvidenhed, var, at han ikke havde en dybere speculativ Trang. Istedetfor speculativt at berolige denne Negativitet, beroligede han den meget mere i *den evige Uro*, i hvilken han med hvert enkelt Individ gjentog den samme Proces. Men det, der under Alt dette gjør ham til en Personlighed, er netop Ironien. -

1. Dog dette er naturligviis hans Virksomhed idealt seet. I hans Liv kan denne Vredens (dette Ord taget i metaphysisk Forstand) Energi godt være bleven afløst af en vis Indolents, en vis Synken ind i sig selv, i hvilke Øieblkke han da forud optog in abstracto den Nydelse, der egentlig skulde forhverves in concreto, indtil atter Guddommens Kald gjenlød i hans Indre, og han da atter var redbon til at komme Guddommen til Hjælp for at overbevise Menneskene. Saaledes begriber man bedst den Stirren hos Socrates, der saa ofte har været Gjenstand for Omtale, og som vi ogsaa tidligere have berørt, som en Drømme-Tilstand, idet Negativiteten blev ham anskuelig, og han ligesom berusedes af dens Tomhed. Medens han derfor ellers gik omkring, indlod sig baade med Landsmænd og Fremmede, saa *stod* han i slige Øieblkke *stille* og stirrede. (tilbage)

Denne theoretiske Uvidenhed, for hvilken Guddommens evige Væsen blev en Hemmelighed, maa naturligviis have havt sit Tilsvarende i en lignende *religiøs Uvidenhed* om de guddommelige Styrelser, Førelser med Mennesket, en religiøs Uvidenhed, der søger sin Opbyggelse og aabenbarer sin Fromhed i en total Uvidenhed, ligesom f. Ex. i en langt concretere Udvikling Schleiermachersøgte det Opbyggelige i Følelsen af den absolute Afhængighed. Ogsaa dette skjuler naturligviis en Polemik i sig, og bliver en Forfærdelse for hver den, der fandt sin Hvile i et eller andet endeligt Forhold til Guddommen. Herom erindrer allerede det tidligere af os citerede Sted af Xenophons *Memorabilier*, hvor Socrates udvikler, hvorledes Guderne havde forbeholdt sig selv det Vigtigste, Udfaldet nemlig, saa al menneskelig Stræben var Forfængelighed, hvormed der Intet udrettedes. Det viser sig ogsaa i den platoniske Dialog, *Alcibiades secundus*, hvor Socrates taler om Bønnens Betydning, og hvor han indskjærper, at man bør bruge stor Forsigtighed i at bede Guderne om Noget, for at Guderne ikke skal bønhøre denne Bøn, og det maaskee bagefter vil vise sig, at det ingenlunde var til Gavn for Menneskene. Denne Forsigtighed synes nu rigtignok at indeholde i sig Muligheden af, at Mennesket i visse Tilfælde kan indsee det Tjenlige og altsaa tør bede derom. Men deels maa man erindre, at Socrates jo ingenlunde antager, at ogsaa under den Forudsætning, at Mennesket vidste hvad der var ham det Bedste og bad derom, Guderne derfor vil tilstede det, hvilket tyder paa en endnu dybere Tvivl, om hvad der dog egentlig er det Bedste for Mennesket; deels at denne Forsigtighed udarter til Ængstelighed, der først finder sin Hvile i *Bønnens Neutralisering*. Dette seer man ogsaa deraf, at han anpriser et Vers af en Digter, der lyder saaledes:

Giv os det Gode, o Zeus! vi bede derom eller ikke,
Selv naar vi bede derom, afvende Du fra os det Onde.

Men herved see vi i religiøs Henseende det Guddommelige ligesaa meget fjernet fra Mennesket, som det viste sig i theoretisk Henseende, og Udtrykket herfor er igjen Uvidenhed¹.

1. For at forhindre al Misforstaaelse og for om muligt ved denne Bemærkning fra et ganske andet Standpunkt at oplyse det Sagte, vil jeg erindre om, at i den christelige Bevidsthed Bønnen har sin absolute Gyldighed; thi den Christne veed, hvad han skal bede om, og han veed, at, naar han beder derom, vil han absolut blive bøn hørt, men dette har netop sin Grund i, at han veed sig i et reelt Forhold til sin Gud.
(tilbage)

Man pleier ellers ogsaa for at betegne Socrates' Standpunkt at erindre om de bekjendte Ord: γυνῶθι σαυτόν. Og man kan ikke nægte, at disse Ord indeholde en Tvetydighed, der netop maatte tjene til at anbefale dem, idet de ligesaa godt kunne betegne et theoretisk som et practisk Standpunkt, omtrent ligesom Ordet Sandhed i den christelige Terminologi. Disse Ord ere imidlertid i den nyere Videnskabelighed ofte blevne aldeles løsrevne fra den Complexus af Ideer, hvortil de høre, og have derpaa nu en Tidlang upaataalt vagabonderet i Literaturen. Her altsaa et Forsøg paa at bringe dem tilbage til deres Hjemstavn, det vil sige, et Forsøg paa at vise, hvad de med Hensyn til Socrates have at betyde, eller hvorledes Socrates gjorde den i dem indeholdte Tanke frugtbar. At nu Subjectiviteten i dens hele Fylde, Inderligheden i dens hele uendelige Rigdom ogsaa kan betegnes med de Ord: γυνῶθι σαυτόν, det er vel sandt; men Socrates betræffende, da var denne Selverkjendelse ikke saa indholdsrig, den indeholdt egentlig ikke mere end Adskillelsen, Udsondringen af det, der senere blev Erkjendelsens Gjenstand. Ordet »kjend dig selv« betyder: adskil dig selv fra Andet. Netop fordi før Socrates dette Selv ikke var, derfor var det igjen et med Socrates' Bevidsthed corresponderende Orakel-Udsagn, der bød ham at kjende sig selv. Men først en senere Tid var det forbeholdt at fordybe sig i denne Selverkjendelse. Men forstaaer man det saaledes, hvad Socrates' Modsætning til Grækenlands Substantialitet nødvendiggjør, da seer man, at Socrates atter her har et aldeles *negativt Resultat*. Dette Princip: kjend Dig selv, congruerer derfor ganske med den i det Foregaaende beskrevne Uvidenhed. Grunden, hvorfor han kunde blive staaende paa dette negative Punkt, er den samme som ved det Foregaaende, fordi hans Livs Opgave og Interesse var at gjøre det gjeldende, ikke speculativt, thi da maatte han jo have gaaet videre, men practisk mod hvert enkelt Menneske. Han anbragte derfor Individerne under sin dialectiske Luftpumpe, berøvede dem den atmosfæriske Luft, de vare vante til at aande i, og lod dem staae. For dem var nu Alt tabt, uden forsaavidt de skulde være istand til at aande i en ætherisk Luft. Socrates derimod havde nu ikke videre med dem at gjøre, men ilede til nye Experimenteer.

Men vende vi nu et Øieblik tilbage til den Omstændighed, der gav os Anledning til at gaae ind i hele denne Undersøgelse, Anklagen mod Socrates, da vil det være iøjnefaldende, at Socrates var i *Strid* med *Statens Anskuelse*, ja at hans Attentat maatte fra Statens Standpunkt betragtes som et af de allerfarligste, som et Forsøg paa at udsuge Blodet af den og forvandle den til en Skygge. Det er dernæst ogsaa klart, at han maatte tildrage sig den offentlige Opmærksomhed; thi det var ikke et videnskabeligt Stillleben, han hengav sig til, tværtimod, det var med et verdenshistorisk Standpunkts uhyre Elasticitet, at han vippede den Ene efter den Anden ud af Statens substantielle Virkelighed. Men naar han først var anklaget, da kunde Staten heller ei nøies med det Forsvar, der skulde ligge i den af ham profiterede Uvidenhed, da denne Uvidenhed naturligviis fra Statens Standpunkt maatte sees som en Brøde.

Men var hans Standpunkt i theoretisk Henseende negativt, saa var det i practisk Henseende ikke mindre negativt, fordi *han ikke var istand til* at contrahere noget *reelt Forhold* til det Bestaaende¹. Dette havde naturligviis sin Grund i hans theoretiske Stilling. Han havde fundet sig selv ud af det Andet (efter græsk Betragtning Staten); men til Gjengjæld kunde han heller ikke finde sig selv ind i Staten. I *Apologien* beretter han selv, hvorledes den guddommelige Mission, han havde, berøvede ham Tid og Leilighed til at give sig af med Statens Anliggender, og han erklærer det nødvendigt for sig at leve som Privatmand.

1. Vel havde han deeltaget i Statens Tjeneste i 3 Slag (Beleiringen af Potidæa, Feldttoget i Bøtien ved Delium, Slaget ved Amphipolis); han var senere Medlem af Raadet og beklædte en Epistates' Værdighed, hvilket dog kun varede een Dag; men uagtet dette havde han dog *ganske emanciperet* sig fra det sande borgerlige Forhold til Staten. Vel retfærdiggjør Xenophon ham i denne Henseende, ved at lade ham sige: »naar jeg danner gode Borgere, da mangfoldiggjør jeg de Tjenester, jeg er mit Fædreland skyldig,« men dette hører naturligviis til den Bornethed af Xenophon, vi allerede ere blevne fortrolige med.

(tilbage)

Naar man nu betænker, at selv i vore Stater, hvor dog Staten, netop fordi den har gennemgaaet en langt dybere Mediation, indrømmer Subjectiviteten et ganske andet Raaderum, end den græske Stat kunde gjøre det, naar man, siger jeg, betænker, at selv i vore Stater en Particulier dog altid bliver en tvetydig Person, saa kan man derfra slutte sig til, med hvilke Øine den græske Stat maa have betragtet *Socrates' Forsøg* paa at gaae paa egen Haand og leve hen *som Privatmand*. Og naar Professor Heinsius troer tilstrækkelig at have besvaret en Bemærkning af Forchhammer ved at spørge, om Nogen vil holde med Forchhammer deri, saa vil jeg i al Beskedenhed tillade mig at svare Hr. Professor Heinsius, at jeg baade finder det godt skildret og rigtigt opfattet som Kjættereri mod Staten, hvad ForchhammerPag. 6 beskriver som *Socrates' Virksomhed*: Er zupfte in jeder Stoa, an jeder Straßenecke, auf jedem Spaziergang die Athenischen Jünglinge am Mantel, und fragte so lange, bis sie mit dem beschämenden Gefühl des Nichtwissens, aber auch mit Zweifel an dem, was sie bisher für Göttlich gehalten, ihn verließen, oder sich gänzlich in seine Lehre begaben. Det som jeg nu anseer for det Gode i den Skildring af Forchhammer, er Beskrivelsen af, hvorledes *Socrates* drev omkring paa Gader og Stræder, istedetfor at udfylde sin Plads i Staten eller være Borger i græsk Forstand, fritog sig for at bære Statens Byrder og fandt sig vel i at privatisere. Hans Stilling i Livet var derfor *aldeles prædicatløs*¹, jeg mener naturligviis ikke i den odiøse Forstand, at han ikke var Cancelliraad eller Secretær, men da han ikke stod i noget Forhold til Staten, lod der sig fra Statens Standpunkt Intet prædicere om hele hans Liv og Virken. Vi see nu vel, hvorledes senere ogsaa *Plato* kaldte Philosophen bort fra Virkeligheden, hvorledes han vil, at Ideernes lette Skikkelser skal vinke ham bort fra det Haandgribelige, og Philosophen saaledes skal leve fjernt fra Verdens Larm. Men dette var ikke Tilfældet med *Socrates*. Vel var der Noget af en Erkjendelsens Sværmer i *Socrates*, saasandt som ellers det Abstracte netop er det, der meest frister til Sværmeri; men dette fjernede ham dog ikke fra Livet, tvertimod stod han i den meest levende Berøring med det; men hans Forhold til det var hans reent personlige Forhold til Individier, hans Vexelvirkning med dem fuldbyrdede sig som Ironi. Menneskene var ham derfor af uendelig Betydning², og ligesaa ubøielig som han var til at underordne sig selv i Staten, ligesaa bøielig, ligesaa smidig var han i at omgaaes Menneskene, ligesaa stor en Virtuos i den tilfældige Berøring. Han talte lige godt med Feldberedere, Skræddere, Sophister, Statsmænd, Digtere, med Unge og Gamle, talte med dem lige godt om Alt, fordi han overalt fandt en Opgave for sin Ironi³. Men med Alt det var han ingen god Statsborger og gjorde visselig heller ikke *Andre* dertil⁴. Om nu det Standpunkt, *Socrates* saaledes stillede sig paa, var i Virkeligheden et høiere, end det Staten indtog, om han i Sandhed var guddommelig bemyndiget, derom maa Verdenshistorien dømme, men naar den vil dømme billigt, maa den tillige indrømme, at Staten var bemyndiget til at dømme *Socrates*. I en vis Forstand var han derfor revolutionær, dog ikke saameget ved at gjøre Noget, som ved at undlade Noget; men Partigjænger eller Hoved for et Complot var han ikke, derfra frelste Ironien ham; thi som den berøvede ham den sande borgerlige Sympathi for Staten, den sande borgerlige Pathos, saa befriede den ham ogsaa fra den Sygelighed og den Exaltation, der er Betingelse for en Partigjænger. Hans Stilling var overhovedet altfor *personlig isoleret*, ethvert Forhold han contraherede, for løst knyttet, til at det kunde blive mere end en betydningsfuld Berøring. Han stod ironisk over ethvert Forhold, og Loven for Forholdet var en bestandig Attraction og Repulsion, Forbindelsen med den Enkelte var kun momentan, og høit over Alt dette svævede han selv i ironisk Tilfredshed. Hermed hænger en Sigtelse sammen, som man i nyere Tid har gjort gjeldende mod *Socrates*; man har (*Forchhammer*) beskyldt ham for, at han var *Aristokrat*. Dette maa naturligviis forstaaes i aandelig Betydning, og da vil man heller ikke kunne frikjende *Socrates* derfor. Den *ironiske Frihed*, han nød, idet intet Forhold havde Styrke nok til at binde ham, men han bestandig følte sig fri derover, den Nydelse at være sig selv nok, hvilken han hengav sig til, alt dette tyder hen paa noget Aristokratisk. Man har, som bekjendt, sammenlignet *Diogenes* med *Socrates*, og kaldt *Diogenes* en »rasende *Socrates*«; *Schleiermacher* har meent, at man burde kalde ham en carrikeret *Socrates*, men har søgt Ligheden i den Uafhængighed af sandselig Nydelse, de begge søgte at erhverve. Det er imidlertid vistnok for Lidet. Naar man derimod erindrer, at Cynicismen er den negative Nydelse (i Forhold til Epicuræismen), at Cynicismen nyder Savnet, Manglen, ikke er ubekjendt med Lysten, men søger sin Tilfredsstillelse i ikke at give efter for den, og altsaa istedetfor at gaae ud i Lysten, i ethvert Moment vender tilbage i sig selv og nyder Manglenaf Nydelse, – en Nydelse, der saa levende erindrer om, hvad ironisk Tilfredshed er i intellectuel Henseende, – naar man betænker dette og da gennemfører det i aandelig Henseende med Hensyn til Statslivets Mangfoldighed, saa vil Ligheden vist ikke være saa ubetydelig. Den sande Frihed bestaaer naturligviis i at hengive sig i Nydelsen, og dog bevare sin Sjæl uskadt. I Statslivet bestaaer naturligviis den sande Frihed i at være indtraadt i Livets Forhold, saaledes at disse have en objectiv Gyldighed for En, og derunder at frelse det inderste, dybeste personlige Liv, der vel kan røre sig under alle disse Forhold, men dog til en vis Grad er incommensurabelt for dem.

1. Han roser sig endogsaa heraf i *Apologien*, hvor han udhæver, at hans Liv har været virksomt, men tillige incommensurabelt for Statens Maalestok (dette Sidste udtaler han naturligviis polemisk mod Staten, og idet han med dyb Ironi blander Alt mellem hverandre, skuffer han let den flygtige Betragtning). Han fortæller, at han ikke har bekymret sig om at samle Penge, ikke om

Huusholdningen, ikke om militære, borgerlige og andre Ærespladser og Embeder (men dette er fra Statens Standpunkt betragtet slet ikke saa roesværdigt), ikke om Partier og Sammenrottelser (her er det Forvirrende, thi at han ikke har deeltaget deri, maa naturligviis Staten finde priisværdigt, og forøvrigt er Ironien iøinefaldende i den letfærdige Maade, paa hvilken han slaar det ægte borgerlige Liv i Staten i Hartkorn med Opløb og Partigjænger); derimod har han søgt *privat* at bevise den Enkelte den største Velgjerning, men det vil aabenbart sige, at han kun er traadt i et reent personligt Forhold til Individerne; smlgn. *Apol.* § 36 B. C. – Et lignende Mellemhverandre findes ogsaa paa et andet Sted i *Apologien*, hvor han meget pathetisk taler om, at Enhver bør blive paa den Plads, paa hvilken enten *han selv* har sat sig, i den Tanke, at den var den bedste for ham, eller Staten har sat ham; thi netop det Vilkaarligheds Raaderum, som han her postulerer, maatte naturligviis fra Statens Standpunkt betydelig indskrænkes. Forvirringen bliver endnu større derved, at han i det Følgende argumenterer af de faa Tilfælde, i hvilke han i Statens Tjeneste er bleven paa den ham anviste Plads. Thi dette vilde jo Staten altid vide at paaskjønne; men det, at han paatog sig selv at vælge en Plads, det er det Mislige.

(tilbage)

2. Men uagtet al hans Virtuositet kan det dog godt være hændtes ham, idet han, ikke saa meget, som Cicero mener, hentede Philosophien ned fra Himlen og bragte den ind i Husene, men snarere hentede Folk ud af Husene, op af den Underverden, de levede i, at han selv stundom er bleven stikkende deri, selv under den vidtløftige Passiar med Kreti og Pleti har tabt Ironien, tabt den ironiske Traad af Syne og momentant fortabt sig til en vis Grad i Trivialitet. Dette med Hensyn til en tidligere Bemærkning betræffende Xenophons Opfattelse.
(tilbage)
3. Da derfor Phædrus (i Dialogen af samme Navn) forundrer sig over, at Socrates er saa lidet bekjendt med Omegnen, at han maa føre ham omkring som en Fremmed, ja at han næsten ikke synes at være kommen udenfor Byens Porte, svarer Socrates: *Ξυγγίγνωσκέ μοι, ὦ ἄριστε· φιλομαθῆς γάρ εἰμι· τὰ μὲν οὖν χωρία καὶ τὰ δένδρα οὐδέν μ' ἐθέλει διδάσκειν, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει ἄνθρωποι.*
(tilbage)
4. Thi den Methode han har fulgt: *ἐπιχειρῶν ἕκαστον ὑμῶν πείθειν μὴ πρότερον μήτε τῶν ἑαυτοῦ μηδενὸς ἐπιμελείσθαι, πρὶν ἑαυτοῦ ἐπιμεληθεῖν* ..... μήτε τῶν τῆς πόλεως, πρὶν αὐτῆς τῆς πόλεως (*Apol.Socr.* § 36 C.), var naturligviis i Forhold til Græcitetens aldeles bagvendt, ligesom den Sætning: først at bekymre sig om Staten, førend man bekymrer sig om dens enkelte Anliggender, erindrer om de revolutionære Bestræbelser, der i vor Tid yttre sig, ikke saameget ved Haandgribeligheder, som ved Tanker (naturligviis her de enkelte Individens Tanker) og dissers usurperede Souverænitet.
(tilbage)

Men vende vi nu et Øieblik tilbage til den Omstændighed, der gav os Anledning til at gaae ind i denne Overveelse, Socrates' Anklage, da er det aabenbart, at Socrates i statsborgerlig Henseende, istedetfor at være et Punkt med i Statens Peripheri, der graviterede mod dens Centrum, snarere var en Tangent, der idelig berørte Statens periferiske Mangfoldighed. Det er fremdeles aabenbart, at man i hans Forhold til Staten ikke tør tillægge ham den negative Dyd ikke at gjøre Ondt (en Negativitet, der i græsk Forstand maatte ansees for en Forbrydelse), men at han ved at bringe Andre i samme Situation *virkelig gjorde Ondt*. Eet maa man endnu erindre. Med de Andre, han havde løftet ud af deres naturlige Stilling, contraherede han heller ikke et dybere Forhold (han var ikke Partigjænger), men han var i samme Øieblik ironisk ude over dem.

Men var det Socrates en Umulighed at finde sig ind i Statens mangfoldige Concretion, blev det tvivlsomt, hvorvidt han kunde udrette Noget med Gjennemsnittet af de atheniensiske Borgere, hvis Liv i Aarenes Løb var formet af Statslivet, saa havde han derimod *i den Ungdom*, om hvilken Staten fredede regnende paa dens Fremtid, en Planteskole, hvor hans Ideer maatte kunne trives, forsaavidt Ungdommen altid lever mere universelt end Manddommen. Det var derfor ganske naturligt, at Socrates fornemlig henvendte sin

Opmærksomhed paa Ungdommen. Herved dannes nu Overgangen til det andet Klagepunkt.

2. Socrates forfører Ungdommen

At nu det Forsvar, Socrates fører i *Apologien* hos Plato (§ 26 A.), at han enten maatte gjøre det med sit Vidende eller mod sit Vidende (ἐκὼν-ἄκὼν); men da det vilde være en Taabelighed at antage, at han gjorde det med sit Vidende, da han jo selv maatte indsee, at han i saa Fald tidlig eller sildig maatte komme til at lide derfor, saa maatte han antages at gjøre det uden at være sig det bevidst, og da var det en Urimelighed at fordre ham straffet, siden hans Anklagere da snarere burde andrage paa, at han blev tilretteviist og irettesat, - at dette Forsvar, siger jeg, *ikke* har *synderligt* at betyde, indseer vel Enhver, da man jo paa den Maade kunde bortforklare enhver Forbrydelse og gjøre den til en Vildfarelse¹.

1. Jeg har med Flid udhævet dette Raisonnement, fordi det giver os et Vink om, hvorledes Socrates' *Sædelære* har været beskaffen (Noget der senere skal blive Gjenstand for andre Undersøgelser), fordi det viser, at hans Sædelære havde den Feil, at den var begrundet paa en aldeles abstract Erkjendelses-Theori.
(tilbage)

Netop dette Klagepunkt har imidlertid Hegel saa fortrinlig behandlet, at jeg, for ikke at trætte kyndige Læsere med hvad de veed fra ham, skal være saa kort som mulig i Alt, hvori jeg kan knytte mig til ham. Mod Melitus' almindelige Anklage, at han fordærvede Ungdommen, sætter Socrates hele sit Liv; Klagen bliver nu speciellere den, at han svækkede Børnenes Ærbødighed for Forældrene¹. Dette belyses yderligere ved en speciel Tildragelse mellem Anytus og Socrates betræffende Anytus' Søn². Socrates' Forsvar løber i det Væsentlige ud paa den almindelige Sætning, at *den Indsigtsfuldeste* bør foretrækkes for den mindre Indsigtsfulde. Saaledes ved Valget af en Feldtherre gav man ikke Forældrene Fortrinnet, men de i Krigsvæsenet Kyndige³. Hegel opstiller derpaa, som det *Uforsvarlige* i Socrates' Adfærd, denne *moraliske Indblanding* af en *Trediemand* i det absolute Forhold mellem Forældre og Børn, der ved denne sin Indtrængen synes at have foranlediget, for at blive ved et enkelt factisk Beviis-Tilfælde, at det unge Menneske, der i det Foregaaende var Tale om, Anytus' Søn, er bleven misfornøiet med sin Stilling⁴. Saa vidt Hegel og vi med ham; thi vi ere virkelig ved denne hegelske Opfattelse komne temmelig vidt. Men Sagen kan endnu sees fra en *anden Side*. Staten har naturligviis været ganske enig med Socrates i, at den Indsigtsfuldere bør foretrækkes for den mindre Indsigtsfulde; men deraf følger ingenlunde, at den kan overlade det til Enhver især at afgjøre, *om* eller *hvorvidt* han er *den Indsigtsfuldeste*, end sige, at den kan indrømme den Enkelte, fordi han er i egne Tanker den indsigtsfuldeste, ubekymret om Staten at udbrede denne sin Indsigt. Staten kan netop som det Totale, hvori Familien lever og røres, til en vis Grad suspendere det absolute Forhold mellem Forældre og Børn, den kan til en vis Grad bruge sin Myndighed til at gjøre Bestemmelser angaaende Børnenes Underviisning, men dette har netop sin Grund i, at Staten staaer høiere end Familien, der er i Staten. Men Familien staaer igjen høiere end den Enkelte, især sine egne Anliggender betræffende. Ligeoverfor Familien kan derfor den Enkelte heller ei igjen uden Videre, fordi han troer sig at være den indsigtsfuldeste, være bemyndiget til paa eget An- og Tilsvær at udbrede denne sin Indsigt. Ligeoverfor den Enkelte er derfor Barnets Forhold til Forældrene et absolut⁵. Som han derfor ved sin Ironi var kommen ud over det substantielle Statslivs Gyldighed, saa havde *ogsaa Familielivet* for ham *ingen Gyldighed*. For ham var Staten og Familien en Sum af Individuer, og han traadte derfor i Forhold til Statens og Familiens Lemmer som til Individuer, ethvert andet Forhold var for ham indifferent. Man sees derfor, hvorledes den Sætning, at den Indsigtsfuldeste bør foretrækkes for den mindre Indsigtsfulde (egentlig burde det hedde: den, der mener at være den indsigtsfuldeste, bør trænge sig frem for den, han anseer for mindre indsigtsfuld; thi Socrates var jo slet ikke bleven foretrukket, undtagen maaskee af Ungdommen, der jo som den, der skulde undervises, ikke kunde indrømmes nogen Stemme), netop ved sin *fuldkomne Abstraction* egentlig bliver *umoralisk*. Vi har da atter her et Exempel paa, hvorledes det stod sig med Socrates' saa berømte Sædelære. Feilen ligger imidlertid vistnok i det abstracte Erkjendelses-Standpunkt, Socrates havde stillet sig paa.

1. Xenophons *Mem.*I, 2 § 49. Xenophons *Apol.* § 20. Hermed kan ogsaa sammenlignes Pheidippides' Adfærd mod Faderen hos Aristophanes.
(tilbage)
2. Xenoph. *Apol.* § 29-31.
(tilbage)
3. Xenoph. *Apol.* § 20-21. *Mem.*I, 2 § 51.
(tilbage)

4. Smlgn.Hegelanf.Skr.Pag. 109.
(tilbage)
5. Jeg har her bestandig blot opfattet Forholdet som saadant mellem Socrates og den Ungdom, han vilde undervise. Jeg har slet ikke taget Hensyn til det Skadelige, hans Underviisning kunde have. Hvad derom kan siges, er allerede udviklet i det Foregaaende. Det jeg derimod her vil udhæve er det *Ubeføiede* i, at Socrates saaledes uden Videre opkastede sig selv til Lærer. Den guddommelige Myndighed, han beraabte sig paa, kan man fra Statens Standpunkt heller ei tillægge noget Værd, da han ved at stille sig ganske isoleret, atter her havde unddraget sig Statens Sanction.
(tilbage)

Maaskee har imidlertid Socrates meent at gjøre godt igjen, hvad han ved denne ubeføiede Indgriben gjorde galt, ved *ikke* at tage *Penge* for sin Underviisning. Som bekjendt er det Noget, Socrates ikke var lidt stolt af, Noget han ofte med stor Bravour omtaler, at han ikke tog Penge for sin Underviisning¹. Man kan nu ikke nægte, at det som oftest er med en dyb *Ironi over Sophisterne*, der lod sig saa dyrt betale, at deres Underviisning næsten i omvendt Forstand blev incommensurabel for Penge og Penges Værd. Men naar man seer nøiere til, saa ligger der maaskee noget Mere heri. Det har maaskee tillige sin Grund i den *Ironi*, hvormed han opfattede *sin egen* Underviisning. Thi som hans Viisdom var, efter hans eget Udsagn, af tvetydig Art, saaledes var hans Underviisning det ogsaa. Og som han selv i Gorgias siger om Sømanden: »den, der udøver denne Kunst (Sømandskunsten) og har viist os saa stor en Tjeneste (ved at overskibe os uskadte), stiger i Land, gaaer beskeden frem og tilbage paa Strandbredden ved Siden af sit Skib. Han forstaaer nemlig at beregne, mener jeg, at det er heel vanskeligt at bestemme, hvilke af de Medreisende han har gavnet ved ikke at lade dem drukne underveis, og hvilke han har skadet,« saaledes kunde han maaskee ogsaa sige det Samme om den Underviisning, ved hvilken han satte de Enkelte over fra een Verdensdeel til en anden. Og som han sammesteds priser Sømandskunsten for, at den i Forhold til Talekunsten, uagtet den udretter det Samme som Talekunsten, dog tager en saare ringe Betaling, saaledes kan han ogsaa rose sig selv af, at han i Forhold til Sophisterne ingen Betaling tager. Det kan derfor *slet ikke* i og for sig ansees for noget saa *overordentlig Fortjenstligt*, at han ikke tog Penge for sin Underviisning, *ikke heller* kan det uden Videre ansees for et absolut Tegn paa hans Underviisnings *absolute Værd*. Thi vel er det sandt, at al sand Underviisning er incommensurabel for Penge, og vel er det sandt, at det bliver uendelig latterligt, naar Betalingen indrømmes en afgjørende Indflydelse paa Underviisningen, som hvis En f. Ex., der underviste i Logik, havde Logik til 3 Rbd. og Logik til 4 Rbd., men deraf følger ingenlunde, at det i og for sig er urigtigt at tage Penge for sin Underviisning. Vel var den Skik at lade sig sin Underviisning betale først ret kommen i Gang med Sophisterne, og man *kan* forsaavidt meget godt forklare sig Socrates' Adfærd og hans ironiske Polemik derimod; men, som sagt, der turde maaskee i Socrates' Adfærd i denne Henseende *ogsaa* skjule sig en Ironi over selve hans Underviisning, omtrent som, hvis han vilde sige: oprigtig talt har det en besynderlig Sammenhæng med min Viden; thi da jeg Intet veed, saa indseer man jo let, at jeg ikke godt kan tage Betaling for at bibringe Andre denne Viisdom.

-
1. Aristophanes er af en anden Mening, han lader ham ikke blot modtage Penge, men endogsaa Meelsække for sin Underviisning.
(tilbage)

Vende vi nu et Øieblik tilbage til den Omstændighed, der gav os Anledning til at gaae ind i denne Undersøgelse, Anklagen mod Socrates, saa seer man lettelig, at hans Forbrydelse (fra Statens Standpunkt betragtet) netop bestod deri, at han *neutraliserede Familielivets Gyldighed*, løste den Naturbestemmelsens Lov, i hvilken det enkelte Medlem af Familien hvilede i hele Familien – Pieteten.

Her kunde man nu standse, hvis man blot vilde forfølge Klagen; men den, der gjør Opfattelsen af Socrates til Gjenstand for sin Undersøgelse, maa gaae et Skridt videre. Det lod sig nemlig tænke, at, uagtet Socrates begik en Forbrydelse mod Staten ved saaledes ubeføiet at trænge sig ind i Familierne, han dog ved sin *Underviisnings absolute Betydning*, ved det inderlige Forhold han, alene med sine Disciples Bedste for Øie, indgik med dem, at han herved dog kunde have gjort godt igjen, hvad han ved sin importune Indblanding havde gjort galt. Vi ville nu see, om hans Forhold til sine Disciple har den Alvor, om hans Underviisning har det Pathos, man kunde fordre hos en saadan Lærer. Men dette *savne vi aldeles* hos Socrates. Man tænke sig ikke Socrates i dette Forhold som den, der under Ideernes Himmel-Hvælvning opløftede Disciplene ved Beskuelsen af disses evige Væsen, ikke som den, der imprægnerede Ungdommen en Anskuelses rige Fylde, ikke som den, der i moralsk Henseende lagde et uhyre Ansvar paa sine egne Skuldre, med faderlig Omsorg vogtede paa dem, nødig slap dem ud af sin Haand, medens hans Øie aldrig tabte dem af Sigte, ikke som den, der, for at erindre om et tidligere Udtryk, elskede dem i Ideen. Socrates' Person var i Forhold til Andre for negativt afrundet, til at Sligt kunde finde Sted. Erotiker var han vistnok i høieste Grad, Erkjendelsens Sværmeri havde han efter en overordentlig Maalestok, kort sagt alle Aandens forføriske Gaver; men meddele, fylde, berige kunde han ikke. I denne Forstand turde man maaskee kalde ham *en Forfører*, han

bedaarede Ungdommen, *vakte Længsler* hos den, men *tilfredsstillende* dem *ikke*, lod dem oplusse i Berøringens yppige Nydelse, men stærk og nærende Føde gav han dem ikke. Han bedrog dem Alle, ligesom han bedrog Alcibiades, der jo, som alt tidligere bemærket, selv siger, at Socrates, istedetfor at være Elsker blev den Elskede. Og hvad vil dette sige Andet, end at han trak Ungdommen til sig, men naar nu denne saae op til ham, vilde finde Hvile hos ham, vilde, forglemmende Alt, søge en tryk Beroligelse i hans Kjærlighed, vilde selv ophøre at være og blot være ved at elskes af ham, da var han borte, da var Tryllet forbi, da følte de ulykkelig Kjærligheds dybe Smerte, da følte de, at de vare bedragne, at det ikke var Socrates, der elskede dem, men dem, der elskede Socrates, og dog ikke formaaede at løsrive sig fra ham. For rigere Naturer maatte dette naturligviis ikke blive hverken saa bemærkeligt eller saa smerteligt. Han havde vendt Disciplenes Blik indad, og de Begavede maatte derfor med Taknemmelighed føle, at det var ham, de skyldte det, de maatte blive desto mere taknemlige, jo mere de oversaae, at Rigdommen selv havde de dog ikke Socrates at takke for. Hans Forhold til Disciplene var derfor vistnok vækkende, men *ingenlunde* i positiv Forstand *personligt*. Men det, der forhindrede ham heri, var igjen *hans Ironi*. Vil man herimod beraabe sig paa den Kjærlighed, med hvilken Xenophon og Plato omfattede Socrates, saa vil jeg svare, deels at jeg jo har viist, at Disciplene meget godt kunde elske ham, ja end ikke formaaede at løsrive sig fra denne Kjærlighed, deels, og dette er det concretere Svar, at Xenophon var for indskrænket til at bemærke det, Plato for riig dertil. Plato maatte i ethvert Øieblik, hvor han følte, hvormeget han eiede, uvilkaarlig tænke paa Socrates; han elskede derfor Socrates i Ideen, som han vel ikke skyldte Socrates, men som denne dog havde forhjulpet ham til. I *Apologien* bemærker derfor Socrates meget rigtigt: *ἐγὼ δὲ διδάσκαλος μὲν οὐδενὸς πώποτ' ἐγενόμην· εἰ δέ τις ἐμοῦ λέγοντος, καὶ τὰ ἐμαυτοῦ πράττοντος, ἐπιθυμοῖ ἀκούειν, εἴτε νεώτερος, εἴτε πρεσβύτερος, οὐδενὶ πώποτε ἐφθόνησα* (*Apol.* § 33 A)¹.

1. Vel siger Socrates nærmest dette for at gaae den Indvending imøde, som om han i Disciplenes fortrolige Kreds havde foredraget ganske andre Ting, end naar Nogen var tilstede. I denne Henseende kan man nu vist gjerne indrømme Socrates, at han var eens altid, men hans Ord vise dog tillige, hvor løst hans Forhold var til Ungdommen, da dette Forhold ikke var knyttet ved Andet end tilfældige Erkjendelses Berøringer.
(tilbage)

Det Nærmere Socrates' Forhold til Disciplene betræffende, da maa hans *Forhold til Alcibiades* være et Exempel instar omnium. Dette letsindige, sandselige, ærgjerrige, aandrige unge Menneske maatte naturligviis være et ret fængeligt Stof for Socrates' ironiske Ildfunker. Vi have forhen seet, hvorledes dette Forhold netop ved Socrates' Ironi bestandig blev paa det samme Punkt, holdtes i et Forholds abstracte holdningsløse Begynden, holdtes paa Nul-Punktet, aldrig tiltog i Styrke og Inderlighed, saa at medens Kræfterne paa begge Sider forøgedes, denne Forøgelse dog var saa rigtigt proportioneret, at Forholdet blev det samme, og Alcibiades' stigende Heftighed fandt bestandig sin Mester i Socrates' Ironi. I aandelig Forstand kan man derfor sige om Socrates i hans Forhold til Ungdommen, at han saae paa den for at attraae den. Men som hans Attraa ikke gik ud paa at besidde Ungdommen, saaledes var hans Fremgangsmaade heller ei beregnet herpaa. Det var ikke ved store Ord, ved lange oratoriske Udgydelser, ved markskrigeragtigt at udbasune sin egen Viisdom, at han lagde an herpaa; tvertimod, han gik saa stille omkring, han var *tilsyneladende ligegyldig* mod de unge Mennesker, hans Spørgsmaal angik ikke dette hans Forhold til de Unge, han afhandlede en eller anden Gjenstand, som var dem personlig vigtig, men selv forholdt han sig ganske objectiv derved, og dog, under denne Ligegyldighed mod dem følte de mere, end de saae, det gennemtrængende Sideblik, der et Øieblik som et Dolkestik gjennemborede deres Sjæl. Det var, som havde han beluret deres Sjæls inderste Samtaler, som tvang han dem til at tale høit herom i hans Nærværelse. Han blev deres Fortrolige, uden at de ret vidste, hvorledes det var gaet til, og medens de selv under Alt dette vare blevne ganske Andre, forblev han urokkelig den Samme. Og naar da alle Fordømmes Baand vare løsnede, naar alle aandelige Forhærdelser vare blødgjorte, naar hans Spørgsmaal havde lagt Alt tilrette og gjort Changementet muligt, da *culminerede Forholdet* i det betydningsfulde Øieblik, i det Sølvblink, der i et Nu belyste deres Bevidstheds Verden, naar han vendte Alt omkring for dem, saa hurtigt som et Øieblik og saa længe som et Øieblik, naar Alt forandredes for dem *ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ*. Man fortæller om en Englænder, der reiste for at see Udsigter, at han, naar han i en mægtig Skovegn fandt et Punkt, fra hvilket han kunde aabne sig en overraskende Udsigt ved at lade den mellemliggende Skov omhugge, at han da leiede Folk til at gjennemsaage Træerne. Naar da Alt var færdigt, naar Skoven var undersøuet, da steg han op paa dette Punkt, tog sin Kikkert frem, gav Signalet – Skoven faldt, og hans Øie frydede sig et Øieblik over Udsigtens Tryllet, der var endnu mere forførerisk, fordi han næsten i samme Øieblik havde Modsætningen. Saaledes med Socrates. Ved sine Spørgsmaal undersøuede han i al Stilhed den substantielle Bevidstheds Urskov, og naar Alt var færdigt, see da forsvandt alle disse Grupper, og Sjælens Øie nød en Udsigt, den aldrig havde kjendt Mage til. Nærmest nød den Unge denne Glæde, men Socrates stod som den *ironiske lagttager*, der nød hiins Overraskelse. Men dette Arbeide med at undersøue Skoven krævede ofte lang Tid. I denne Henseende var Socrates nu utrættelig. Men naar det var fuldbragt, da havde Forholdet i samme Øieblik *culmineret*. *Mere* gav han *ikke*, og medens den Unge nu netop følte sig uopløseligt knyttet til Socrates, indtraadte det Forhold, som Alcibiades saa træffende beskriver, at Socrates

blev fra Elskeren den Elskede. Naar man vil opfatte hans Forhold saaledes, da erindres man derved levende om den Kunst, han selv sagde sig at være i Besiddelse af, Gjordemoderkunsten. Han forhjalp Individet til en aandelig Forløsning, han overskar Substantialitetens Navlestreng. Som *Accoucheur* var han uovertræffelig, men mere var han heller ikke. Han paatog sig derfor heller ei noget egentligt Ansvar for sine Disciples senere Liv, og Alcibiades afgiver atter her et Exempel instar omnium¹.

-
1. Man sammenligne hermed ForchhammerPag. 42 ff.
(tilbage)

Naar man vil tage dette Ord i intellectuel Betydning, kan man kalde Socrates en Erotiker, og endnu varmere udtrykke det ved at erindre om de bekjendte Ord i *Phædrus* § 249 παιδεραστεῖν μετὰ φιλοσοφίας. Og her kan vi maaskee med et Par Ord berøre den Sigtelse mod Socrates for *Pæderasti*, der i Tidernes Løb aldrig fik Lov at uddøe, fordi der gjerne i hver Generation var en eller anden Forsker, der følte sig opfordret til i denne Henseende at redde Socrates' Ære. Noget Forsvar for Socrates er det ikke min Agt at levere, da det slet ikke ligger i min Interesse at reflectere paa Sigtelsen, vil Læseren derimod forstaae det billedligt¹, saa troer jeg, at man deri vil see et nyt Beviis for Socrates' Ironi. I den Lovtale, som Pausanias holder i *Symposiet*, forekommer følgende Yttring: »denne Eros (den lave, hvis Tilbedere for det Første elske ligesaavel Qvinder som Dreng, fremdeles hos dem, de elske, elske mere Legemet end Sjælen,) nedstammer da ogsaa fra den Gudinde, som er meget yngre end den anden og skylder en Forening af begge Kjøns sin Tilværelse: den Anden er en Søn af den himmelske, som ikke nedstammer fra det qvindelige, men ene fra det mandlige Kjøns .... de, der ere begejstrede af denne Eros, søge derfor det mandlige Kjøns, fordi de elske det, som af Naturen besidder større Kraft og Aand.« Med disse Ord er allerede tilstrækkelig betegnet den *intelligente Kjærlighed*, der nødvendigviis maatte findes hos et saa æsthetisk udviklet Folk som det græske, hvor Individualiteten ikke var uendelig reflecteret i sig, men hvad Hegel saa betegnende kalder »skjøn Individualitet,« hvor Individualitets-Modsætningen ikke var dybt nok kløftet til at lade den sande Kjærlighed være den høiere Eenhed. Men naar nu denne intellectuelle Kjærlighed nærmest søger sin Gjenstand blandt Ungdommen, saa er dermed antydet, at den elsker Muligheden, men flyer Virkeligheden. Men dette viser netop dens *negative Charakter*. Men tiltrods for denne kan den godt have en høi Grad af Enthusiasme, ja netop paa Grund af denne kan den have den. Thi Enthusiasme er ikke altid forbunden med Udholdenhed, tvertimod er Enthusiasme den i Mulighedens Tjeneste fortærede Begejstring. En Ironiker er derfor altid Enthusiast, kun at hans Enthusiasme Intet udretter, fordi han aldrig kommer ud over Mulighedens Bestemmelse. I denne Forstand elskede Socrates Ungdommen. Men man vil da see, at det er en negativ Kjærlighed. Vel var hans Forhold til den ikke uden Betydning, men, som tidligere bemærket, idet Forholdet skulde vinde en dybere Betydning, var det forbi, det vil sige, Forholdet til den var Begyndelsen til et Forhold. At dette Forhold imidlertid godt kunde være en Tid, at den Unge godt kunde føle sig knyttet til Socrates, efterat denne havde løst sig fra ham, det har jeg stræbt at vise i det Foregaaende. Men betænker man nu, at dette Socrates' Forhold til Ungdommen er den sidste Mulighed af at opvise et positivt Forhold, betænker man, hvor meget man kunde fordre i denne Henseende af den Mand, der efter at have emanciperet sig fra ethvert andet reelt Forhold, havde samlet sig herpaa, betænker man Alt dette, saa vil man ikke kunne forklare den her beskrevne Negativitet, med mindre man antager, at *Socrates' Standpunkt var Ironi*².

-
1. Dem, der ikke kan forstaae det aandeligt, skal jeg dette Punkt betræffende henvise til Joh. Matth. Gesners *Socrates sanctus Pæderasta*, cfr. *Commentarii societatis regiae scientiarum Gottingensis*. Tom II. ad annum MDCCLII.
(tilbage)
  2. Historien har opbevaret endnu et Forhold, i hvilket Socrates traadte til en Anden, hans Forhold til Xanthippe. At Socrates nu just ikke har været et Mønster for Ægtemænd, det føler vist Enhver, og den Opfattelse af sit Forhold til hende, som efter Xenophon tillægges Socrates, at han havde samme Nytte af denne arrige Kone, som Beridere af vilde Heste, den at lære at tvinge dem, at hun var ham en Øvelse i at beherske Mennesket, thi naar han var færdig med hende, saa vilde han let kunne taale de andre Mennesker, - denne Opfattelse, siger jeg, røber ikke megen ægteskabelig Kjærlighed, men vel en høi Grad af *Ironi*. Smlgn. ForchhammerPag. 49 og Note 43.
(tilbage)

Vi vende tilbage til Socrates' Anklage og hans derved bevirkede Domfældelse. Dommerne erklærede ham skyldig, og skulde man, uden alt for meget at tage Hensyn til Klagens Punkter, med eet Ord betegne *hans Forbrydelse*, da kunde man kalde den Apragmosyne eller Indifferentisme; thi vel var han ikke uvirksom, og vel var han ikke ligegyldig mod Alt, men i Forhold til Staten var han det netop ved sin private Praxis.

Socrates var altsaa erklæret skyldig, men Straffen var endnu ikke bestemt. Med græsk Humanitet blev det den Anklagede selv tilstaaet at bestemme Straffen, naturligviis indenfor visse Grændser. Hegel giver her en meget udførlig Fremstilling af det Forkerte i Socrates' Adfærd, han viser, at Socrates velfortjent blev dømt fra Livet, at hans Forbrydelse var, ikke at ville anerkjende Folkets Souverænitet, men at gjøre sin subjective Overbeviisning gjeldende ligeoverfor Statens objective Dom. Hans Vægning i denne Henseende kan man vel ansee for moralsk Storhed, men hans Død var dog selvforskyldt, Staten ligesaa berettiget til at fordømme ham, som Socrates til at emancipere sig, og Socrates blev derved en tragisk Heros¹. Saavidt Hegel; vi ville forsøge, idet vi ganske nøiagtigt følge *Apologien*, at give en Fremstilling af *hans Adfærd*. Den Frihed selv at turde bestemme Straffen, skulde man nu troe maatte være Socrates saare velkommen, thi som hans Vandel havde viist sig som incommensurabel for almindelige Bestemmelser, saaledes maatte ogsaa Straffen være det, og det er aldeles *consequent*, at han mener, at den eneste Straf, han kunde idømme sig selv, var en Mulct, fordi, dersom han havde Penge, det intet Tab var for ham at miste dem, med andre Ord, fordi Straffen in casu hævede sig selv. Det er derfor ogsaa ganske *consequent*, at han foreslaaer Dommerne, at lade sig nøie med den Smule, han kunde udrede, ganske *consequent*, fordi, da overhovedet Penge ingen Realitet havde for ham, Straffen blev lige stor, enten han udredede mange eller faa Penge, det vil sige, Straffen blev ingen. Den eneste Straf han altsaa mener var passende, er den, der *ingen Straf* var. Dog, vi ville forfølge hele denne saa lærerige Passus af *Apologien* i det Enkelte. Han begynder med at forundre sig over, at han er bleven dømt med en saa ringe Majoritet, hvoraf det indlyser, at han ikke i Statens Dom seer en objectiv, en i Modsætning til det enkelte Subject gyldig Opfattelse. Staten eksisterer til en vis Grad slet ikke for ham, han dvæler blot ved det Numeriske. At en quantitativ Bestemmelse kan slaae over i en qualitativ, synes han ikke at have ahnet. Han dvæler ved det Forunderlige i, at 3 Stemmer gjøre Udslaget, og for end mere at fremhæve det Forunderlige, stiller han Modsætningens yderste Extrem: hvis, siger han, Anytus og Lykon ikke vare komne med, da var Melitus selv bleven mulcteret paa 1000 Drachmer. Her seer man igjen, hvorledes Socrates' *Ironi* bringer ham til at underkjende enhver objectiv Bestemmelse af hans Liv. Dommerne ere et Antal af Individuer, deres Dom har blot Talværdi, og naar Majoriteten dømmer ham skyldig, da mener Socrates, at hermed er hverken meer eller mindre sagt, end at et saa og saa stort Antal Individuer har dømt ham. Enhver seer nu her tydelig den fuldkommen *negative Opfattelse* af *Staten*. En ironisk Skjebne vil, at Socrates selv skal bestemme Straffen. Det, der giver denne Situation en saa overordentlig ironisk Elasticitet, er de uhyre Modsætninger: Lovens Sværd hænger i et Hestehaar over Socrates' Hoved, et Menneskes Liv er paa Spil, Folket alvorligt, deeltagende stemt, Horizonten mørk og skyfuld – og nu Socrates, han er saa fordybet som en gammel Regnemester i at faae den Opgave færdig, at faae sit Liv til at congruere med Statens Opfattelse, en Opgave, der bliver ligesaa vanskelig som Cirkelns Quadratur, da Socrates og Staten vise sig som absolut *ueensartede Størrelser*. Comisk vilde det allerede være at see Socrates ville conjungere sit Liv efter Statens Paradigma, da hans Liv netop var aldeles uregelmæssigt, men endnu dybere comisk bliver Situationen ved den dira necessitas, der byder ham under Livsstraf at finde en Lighed i denne Ulighed. Comisk er det altid, naar man bringer to Ting i Forhold til hinanden, imellem hvilke der intet Forhold lader sig tænke, men end mere comisk bliver det, naar det hedder, ja kan Du intet Forhold finde, da maa Du døe. Socrates' Liv maatte i sin fuldkomne Isolation vise sig aldeles ueensartet med enhver Statens Bestemmelse, derfor viser ogsaa den Tankeoperation, den Dialectik, hvorved Socrates søger at bringe et Forhold tilveie, de yderste Modsætninger. Han er af Staten erklæret skyldig. Spørgsmaalet er nu, hvilken Straf han har fortjent. Men da Socrates føler, at hans Liv slet ikke kan opfattes af Staten, saa viser det sig, at han ligesaa godt kunde fortjene en *Belønning*. Han foreslaaer derfor, at blive underholdt paa offentlig Bekostning i Prytaneum². Forsaavidt som Staten imidlertid ikke skulde føle sig opfordret til at belønne ham paa denne Maade, vil han nu lempe sig efter den og overveie, hvilken Straf han kunde have fortjent. For at undgaae Dødsstraf, hvorpaa Melitus jo havde nedlagt Paastand, kunde han vælge en Mulct eller Landflygtighed. Dette Valg kan han imidlertid ikke beslutte sig til, thi hvad skulde bevæge ham til at vælge et af disse to? skulde det være Frygt for Døden? det var jo urimeligt, thi han veed jo ikke, om Døden er et Gode eller et Onde. Det synes saaledes, at han *selv mener*, at *Døden* var den meest passende Straf, netop fordi Ingen veed, om den er et Onde, det vil sige, fordi Straffen her, ligesom før ved Mulcten, hæver sig selv. En Mulct eller Landflygtighed kunde han ikke vælge, fordi han i det første Tilfælde vilde blive fængslet, da hans Formuesomstændigheder ikke tillod ham at udrede den, i det andet Tilfælde meget godt indsaae, at han var endnu mindre skikket til at leve i en anden Stat end i Athen, saa at han inden en kort Tid vilde blive forviist fra denne Stat igjen o. s. f. En Mulct eller Landflygtighed kunde han altsaa ikke vælge. Og hvorfor? Fordi de vilde paadrage ham en Lidelse, men den kunde han ikke finde sig i, fordi den var ufortjent, og som han selv siger: καὶ ἐγὼ ἄμ' οὐκ εἴθισμαι ἐμαυτὸν ἀξιοῦν κακοῦ οὐδενός. Forsaavidt der derfor ganske i Almindelighed er Spørgsmaal om, hvilken Straf han har fortjent, da er hans Svar, den, der *ikke er nogen Straf*, det er enten Døden, da Ingen veed om den er et Gode eller et Onde, eller en Mulct, forsaavidt man vil være fornøiet med en Mulct af den Størrelse, han kan udrede, da Penge nemlig ingen Værdi har for ham. Forsaavidt der derimod i speciellere Betydning er Tale om Straf, om en Straf, der vilde være følelig for ham, da finder han, at enhver *saadan Straf er upassende*.

1. Smlgn. Hegelanf.Skr.Pag. 113 ff.
(tilbage)

2. Da hans Liv som saadant er incommensurabelt for Statens Opfattelse, og han altsaa af den ligesaa lidet kan fortjene Belønning

som Straf, saa angiver han subsidialiter en anden Grund, den nemlig, at han er en fattig Mand, der trænger til Rolighed.
(tilbage)

Vi see altsaa, hvorledes Socrates' Standpunkt er aldeles negativt mod Staten, hvorledes han aldeles ikke passede ind i denne; men vi see det endnu tydeligere i det Øieblik, da han, anklaget for sin Vandel, snarest maatte være kommen til Bevidsthed om sit Misforhold til Staten. Uanfægtet gennemfører han desuagtet sit Standpunkt med Sværdet over Hovedet. Hans Foredrag er imidlertid ikke Begeistringens mægtige Pathos, hans Fremtræden ikke Personlighedens absolute Myndighed, hans Ligegyldighed ikke en salig Hvilen i sin egen Fylde. Intet af Alt dette finde vi, men vel en til det Yderste *gjennemført Ironi*, der lader Statens objective Magt bryde sig mod Ironiens klippefaste Negativitet. Statens objective Magt, dens Fordringer til den Enkeltes Virksomhed, Lovene, Domstolene, Alt taber sin absolute Gyldighed for ham, alt Sligt affører han sig som ufuldkomne Former, lettere og lettere hæver han sig, seer det Alt forsvinde under sig i sit ironiske Fugleperspektiv, og selv svæver han derover i ironisk Tilfredshed, baaren af den uendelige Negativitets absolute Conseqvents i sig selv. Han bliver saaledes fremmed for den hele Verden, han tilhører (hvor meget han end i en anden Forstand tilhører den), den samtidige Bevidsthed har intet Prædicat for ham, unævnelig og ubestemmelig tilhører han en anden Formation. Men det, der bærer ham, er *Negativiteten*, der endnu ingen Positivitet har affødt. Deraf bliver det forklarligt, at endog Livet og Døden tabe deres absolute Gyldighed for ham. Men vi have dog i Socrates Ironiens virkelige, ikke dens apparente, Høide, fordi Socrates først kom til det Godes, det Skjønnes, det Sandes Idee som Grændse, det er, kom til den ideelle Uendelighed som Mulighed. Naar derimod i en langt senere Tid, efterat disse Ideer have faaet deres Virkelighed, Personligheden sin absolute Pleroma, naar da Subjectiviteten atter vil isolere sig, naar den uendelige Negativitet atter vil oplade sin Afgrund for deri at sluge denne Aandens Virkelighed, da viser Ironien sig i en betænkeligere Skikkelse.